

ITA Mix #8: Conferința Națională de Istoria Artei, 21 noiembrie 2020

Rezumatele comunicărilor

Iconografie medievală

Reprezentarea Liturghiei lui Grigore cel Mare în contextul capelei funerare de la Sânpetru, Brașov

Sofia Matache, Universitatea Națională de Arte, București

În ansamblul de pictură murală al capelei funerare *Corpus Christi* din Sânpetru, Brașov, realizat între sfârșitul celui de-al XIV-lea secol și începutul celui de-al XV-lea, se păstrează o reprezentare a Liturghiei papei Grigore cel Mare. Imaginea poate fi interpretată din perspectiva practicilor euharistice, teologice, funerare sau devoționale de la sfârșitul Evului Mediu. În mod tradițional, bibliografia locală a înțeles această imagine ca pe o comprimare vizuală a tainei euharistice, corelând, generic, iconografia de la Sânpetru cu alte reprezentări similare din spațiul european.

Pe parcursul acestei lucrări voi încerca să demonstrez că iconografia Liturghiei lui Grigore cel Mare de la Sânpetru prezintă particularități ce o individualizează în cadrul reprezentărilor de acest tip. În demersul meu voi urmări pe de o parte, diferitele interpretări prezente în istoriografie, iar pe de altă parte, voi avea în vedere contextul iconografic mai larg în care este inclusă scena de la Sânpetru. Pe lângă Liturghia lui Grigore cel Mare, peretele de nord al capelei cuprinde, în registrul inferior, reprezentarea Purgatoriului, actele de caritate, Taina transsubstanțierii și

imaginea arhanghelului Mihail în ipostaza *Psychostasis*. În interpretarea mea, voi ține cont de plasarea imaginilor într-un spațiu funerar, precum și de relația dintre elementele vizuale și modul în care comunică cele două registre. În organizarea ideilor, principalele repere bibliografice au fost Hans Belting, cu lucrarea sa *Das Bild und sein Publikum im Mittelalter: Form und Funktion früher Bildtafeln der Passion*, Caroline Walker Bynum, cu studiile sale despre vizualitate în Evul Mediu, Jérôme Baschet, cu principiul serialității imaginilor medievale, dar și alte studii și cercetări recente dedicate fie prezenței lui Grigore cel Mare în producția vizuală medievală, fie în legătură cu un context teologic și devoțional mai larg.

Reprezentarea *Vir Dolorum* într-un tabernacol fictiv în programul iconografic al sanctuarului de la Nemșa (cca. 1400)

Maria Anghel, Universitatea Națională de Arte, București

Lucrarea de față își propune să examineze imaginea lui Cristos în ipostaza *Vir Dolorum* inclus în programului iconografic al sanctuarului bisericii de la Nemșa (cca. 1400). Poziționată pe zidul nordic, în proximitatea tabernacolului euharistic, figura lui Isus este inserată într-un tabernacol iluzoriu, fiind redat la nivelul bustului, în poziția sepulcrală, și purtând semnele martiriului său. Tabernacolul fictiv este surmontat de o inscripție redactată în minuscule gotice, nedescifrată până în prezent, dar pe care acest studiu o va analiza în detaliu. În timp ce trupul oferă impresia morții prin mâinile împreunate pe abdomen și capul aplecat cu greutate pe umăr, ochii Mântuitorului constituie o mărturie ambiguă a vitalității sale. Cu toate că motivul *Vir Dolorum* a fost un subiect comentat pe larg în istoriografia occidentală, versiunile monumentale din Transilvania nu au fost abordate într-un studiu sistematic. Pornind de la această constatare, cercetarea mea va analiza fresca din sanctuarul de la Nemșa prin introducerea într-o serie iconografică mai largă, din Europa centrală, precum și prin corelarea cu practicile liturgice și devoționale asociate cultului euharistic din Evul Mediu târziu.

Imaginea lui *Isus al Durerilor* poate fi considerată o trimitere figurativă la Trupul și Sângele Mântuitorului, conținute în chip nevăzut în sacrament. Dată fiind poziționarea imaginii în vecinătatea receptacolului euharistic, figura accentua prezența reală a Mântuitorului în ostia păstrată în interiorul nișei sculptate. Mai mult, pe lângă rolul de evidențiere a prezenței reale a Mântuitorului în euharistie, redarea figurii „însuflețite”, cu ochii întredeschiși, avea drept scop

potențarea un posibil dialog cu ipoteticul spectator. Această interacțiune putea fi configurată atât prin practicile liturgice, cât și în cadrul practicilor devoționale asociate cultului euharistic, precum *visitatio*. În cadrul acesteia, credinciosul care se poziționa în fața tabernacolului spre venerarea ostiei consacrate era absorbit de figura cristică îndurerată, suspendată între viața terestră și cea eternă.

„Toată slava Fiicei Împăratului este înăuntru”: reprezentări tipologice ale
Psalmului 44/45 în perioada bizantină târzie

Andrei Dumitrescu, Universitatea Națională de Arte, București

Studiul meu analizează articularea vizuală și semantică a imaginii Fecioarei cu attribute imperiale, în contextul reprezentărilor bizantine ale Psalmului 44/45 („Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată”). Fiind plasate în pandant cu figurile Regelui David și a lui Hristos ca „Împărat al împăraților”, cele mai timpurii versiuni conservate ale motivului marial se regăsesc în pictura murală macedoneană de la jumătatea secolului al XIV-lea, cu precădere în bisericile din eparhia Ohridei. În general, reprezentarea Mariei în ipostază regală a fost interpretată de istoriografie drept un element novator al iconografiei bizantine târzii, datorat fie unei „influențe” dinspre Occident, fie impactului unor personalități marcante ale veacului al XIV-lea, precum arhiepiscopul Grigore Palamas sau regele sârb Stefan Dušan. Cercetarea mea își propune să reevalueze aceste concluzii prin integrarea imaginilor Fecioarei ca Împărăteasă într-o tradiție mai amplă de ilustrări tipologice ale Psalmului 44/45, evidențiind câteva posibile corelații între repertoriul iconografic monumental și pictura de manuscrise.

În Psaltirile post-iconoclase, epitalamul biblic era asociat doar cu imagini ale Bunei Vestiri și ale Profetului David, introdus ca martor anacronic al Întrupării *Logos*-ului dintr-o descendentă a stirpei regale israelite. În ciuda popularității exegezelor mariologice ale Psalmului 44/45, manuscrisele din perioada medie a Bizanțului nu conțin nicio reprezentare a Împărătesei. S-ar părea că motivul nu avea să fie inclus în repertoriul miniaturiştilor până spre finalul secolului al XIII-lea, odată cu realizarea *Psaltirii Hamilton*, actualmente păstrată în Cabinetul de Stampe al Muzeelor din Berlin. Studiul meu propune o serie de argumente în favoarea ipotezei potrivit căreia miniatura „Hamilton” reflectă supraviețuirea unei tradiții iconografice mai vechi, legate de ilustrările pre-iconoclase ale Psalmului 44/45. În mod plauzibil, pe parcursul secolului al XIV-

lea, motivul a fost asimilat în pictura murală, fiind integrat în tema cunoscută îndeobște ca „Deisis imperial” sau „Curtea celestă”. Așezată de-a dreapta „Împăratului împăraților”, în proximitatea figurii Regelui David, imaginea Fecioarei ca *Basilissa* funcționa ca un element catalizator al unei configurații vizuale cu numeroase implicații de ordin teologic și liturgic.

Pictura în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea

Schimbarea de statut a pictorilor schismatici reflectată în arta transilvăneană din secolele XVIII-XIX și ispita modernității

Raluca Prelipceanu, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

Schimbarea în statutul social al pictorilor ortodocși din Transilvania a condus și la o schimbare în arta acestora în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. În această perioadă statutul zugravilor ortodocși se schimbă de la cel al unor simpli artizani la cel de artiști. Schimbarea aceasta este legată și de schimbarea care intervine în plan politic, Transilvania fiind înglobată Imperiului Habsburgic de la începutul secolului al XVIII-lea.

Printre factorii care conduc la o schimbare de statut al iconarilor, analizăm creșterea importanței comanditarilor în determinarea programului iconografic, legată de răspândirea meșteșugului picturii în mediul laic. Mai precis, articolul nostru explorează modul în care Mitropolia de Carloviț impune anumite scene și modele prin intermediul vizitațiilor canonice, dar și al Academiei de pictură pe care o înființează. Scenele tradiționale ortodoxe sunt modificate, iar imagini și scene din pictura religioasă occidentală pătrund tot mai mult în programele iconografice ortodoxe. Barocul își pune amprenta asupra iconografiei, se renunță încetul cu încetul la perspectiva inversă, specifică icoanei ortodoxe, în favoarea perspectivei liniare. În același timp, schimbarea statutului pictorilor poate fi analizată nu doar prin prisma schimbărilor în tematica abordată, ci și din analiza semnăturilor acestora. În această perioadă apar mai multe portrete ale iconarilor, fapt care demonstrează dorința lor de afirmare și conștientizarea propriei valori.

Sunt aceste schimbări datorate dorinței de afirmare a pictorilor ortodocși, dorinței de a fi egali cu pictorii celorlalte confesiuni sau sunt ele impuse de comanditar? Iată una dintre întrebările

la care comunicarea noastră încearcă să răspundă. Drept principale surse, pe lângă analiza operelor de artă și a semnăturilor, am consultat protocolul vizitațiilor canonice și cele câteva contracte de pictori care se păstrează din perioada respectivă, precum și biografiile pictorilor. Concluzia noastră este că dorința de afirmare vine în întâmpinarea dorințelor comanditarilor.

William Blake – Avataruri ale manuscrisului miniat medieval la sfârșitul secolului XVIII

Marius Badragan, Universitatea Națională de Arte, București

Lucrarea își propune să analizeze producția artistică a lui William Blake dintr-o perspectivă nouă, perspectivă pe care nu am întâlnit-o la niciunul dintre comentatorii săi. Ipoteza pe care doresc să o propun și să o argumentez este că tehnica sa de imprimare, cea care combină pe aceeași placă gravată și text, și imagine, reprezintă mai mult decât o simplă invenție artistică. Obiectul final, similar manuscriselor miniaturate medievale, reprezintă, în opinia mea, un nou tip de suport pentru contemplația mistică și vehicul pentru inovațiile teologice propuse de Blake. De asemenea, voi argumenta necesitatea elaborării, în viziunea autorului său, a unui astfel de suport nou într-o lume dominată de raționalismul Iluminismului.

Problema modernizării și a modernității societății românești. Secolul XIX

Andreea Dumitrescu, Universitatea Națională de Arte, București

Intrarea în modernitate constituie un proces de identificare și definire a noilor concepte, un proces prin care se produce o schimbare radicală a unui sistem social, politic, economic, fiind marcată de treceri succesive de la națiunea medievală la structura națiunii moderne, fundamentată pe unire, independență, libertate și egalitate.

Din cauza condițiilor istorice specifice, cauzate de îndelungata dominație otomană, procesul de modernizare va începe târziu în comparație cu restul țărilor europene, abia în secolul al XIX-lea. Trecerea de la arta medievală la cea modernă nu poate fi înțeleasă decât în cadrul acestui proces, la baza căruia se află schimbări sociale, economice și culturale majore.

Modernizarea este sinonimă cu occidentalizarea (europenizarea). Astfel, în cazul spațiului românesc modernizarea este procesul de restructurare a civilizației prin imitarea (adoptarea și

adaptarea) modelului occidental. Societatea românească modernă se caracterizează printr-o matrice stilistică a imitării prin adaptare, vizând însă, capacitatea ei creatoare nicidecum lipsa valorică. Tranziția spre modernitate, deși aparține unui model civilizator occidental, se constituie într-un tip cultural ce se diferențiază printr-un stil specific, definit prin improvizație și spontaneitate, adică prin adaptabilitate creatoare.

Copia în secolul al XIX-lea, între formație și vocație. Grigorescu, copist la Luvru

Luiza Bunbănac, Universitatea Națională de Arte, București

Atribuindu-i-se conotații negative în accepțiunea contemporană, copia a prezentat un interes scăzut pentru cercetare, fiind mai degrabă considerată un act de imitație rezervat începătorilor sau destinat amatorilor. În schimb, dacă regândim producția artistică în interiorul canonului academist din secolul al XIX-lea, copia capătă o importanță semnificativă. Această lucrare își propune să analizeze două direcții: prima va trata copia, ca parte intrinsecă a formării artistice, prin plasarea sa în contextul învățământului academic din Franța secolului al XIX-lea și până la Reforma din 13 noiembrie 1863. Scopul acestei direcții este de a sublinia importanța *rolului și statutului* pe care copia le-a avut *ca practică artistică*, în vederea nuanțării percepției publicului asupra unei prejudecăți adânc înrădăcinate, ce privește conceptul de copie ca devalorizare a unui model original, prejudecată ce este influențată de mitul romantic al originalității.

A doua direcție va analiza copiile pe care Nicolae Grigorescu le-a efectuat în Muzeul Luvru, ca parte a procesului formativ, în perioada 1862-1864. Plecând de la o serie de copii identificate în muzeele din România, voi analiza sursele de inspirație la care a recurs în alegerea modelelor și modul de raportare a lui Grigorescu la acestea. Scopul acestei direcții este de a pune într-o altă lumină aceste lucrări neglijate, poate, pentru faptul ca artiștii erau formați într-o altă paradigmă de gândire și analiză, relevantă pentru contextul în care au fost produse.

Abordări contemporane în arhitectură

Școala de vară de la Conacul Cantacuzino-Pășcanu – O abordare multidisciplinară

Răzvan Gemănar, Universitatea din București; arhitect Laura Murariu

Școala de vară de la Conacul Cantacuzino-Pășcanu de la Ceplenița a reprezentat un demers dedicat cercetării patrimoniului și reședințelor boierești din Moldova. Inițiativa și-a propus să tragă un semnal de alarmă asupra deteriorării majore a unor locuințe ale elitelor istorice din zone extra-urbane. În același timp, exemplul are șanse să devină unul de bune practici prin integrarea mai multor acțiuni. Activitățile derulate la conac au fost atât de cercetare cât și de documentare a valorilor arhitecturale, memoriale și peisagistice, etape realizate prin metode tradiționale și utilizând tehnici noi.

Pentru înțelegerea valorilor intrinseci ale conacului, cât și ale întregului ansamblu al curții boierești, aflate astăzi în mare parte în ruină, a fost nevoie de abordarea unor tipuri de studii ce au făcut subiectul atelierelor școlii de vară. Acestea au avut ca temă documentarea monumentelor istorice care compun ansamblul Conacului Cantacuzino-Pășcanu (conacul, biserica, zidurile de incintă) și cercetări arheologice.

Prin demersurile întreprinse în timpul atelierului de documentare s-au strâns informații importante din comunitate despre istoria, aspectul conacului și funcțiunile sale. În urma interacțiunii cu oamenii din sat, a fost începută o cercetare calitativă având la bază un chestionar cu o serie de interviuri ghidate. Aceasta a fost finalizată într-o argumentație antropologică care vizează completarea informațiilor istorice și revitalizarea conacului în legătură directă cu nevoile comunității.

Școala de vară a fost organizată de Institutul Național al Patrimoniului în parteneriat cu Primăria Comunei Ceplenița și cu Ministerul Culturii și a reunit, timp de două săptămâni, 20 de studenți și tineri profesioniști cu activitate în domenii precum arhitectură, restaurare, arheologie, istorie și antropologie.

Arhitectura schimbării. Femeile – Actanți pe scena arhitecturii

Laura Curelariu, Universitatea Națională de Arte, București

Intrarea și asimilarea grupurilor minoritare¹ în anumite instituții – fie ele politice sau profesionale – constituie un subiect de interes pentru domeniile sociologiei, economiei și psihologiei. Motivul pentru care acest interes există este că, odată cu asimilarea acestor minorități, ele își exprimă diferitele valori și perspective, ce aduc schimbări în ariile de activitate în care pătrund.

Începând cu primele încercări de profesionalizare a diverselor domenii, ocupațiile au fost categorisite (și) prin aplicarea unor criterii legate de gen: ocupațiile masculine au fost asociate unui comportament asertiv, în timp ce ocupațiile feminine au fost asociate cu pasivitatea și atitudinea submisivă. Profesia de arhitect are o poziție aparte în ceea ce privește evaluarea ei prin prisma judecăților de gen, pentru că ea necesită calități ce țin – în mod tradițional – atât de sfera feminină cât și de cea masculină.

În lucrarea de față voi pune în lumină provocările întâmpinate de femei, întâi pentru a obține dreptul de studiu în structurile de învățământ superior și apoi pentru a putea profesa ca specialiști în domeniul arhitecturii. Vom observa cum prejudecățile de gen se extindeau dincolo de sfera socială în cea biologică și vom trece în revistă primele femei – din diverse spații geografice – care au reușit, prin activitatea lor, să schimbe acest tip de mentalitate și să deschidă drumul pentru crearea unei noi ordini profesionale.

Redefinirea unui oraș prin arhitectură. Cazul Muzeului Guggenheim din Bilbao

Miruna Moraru, Universitatea Națională de Arte, București

Plecând de la întrebări legate de efectele psihologice ale arhitecturii asupra membrilor unei comunități, mi-am propus să aflu în ce măsură o operă arhitecturală poate influența o societate nu doar din perspectivă psihologică, dar și socială și economică. Am aflat că, în secolul XX, au existat multe cazuri de proiecte menite să aducă sau să re-aducă în atenția globală anumite orașe, să rezolve probleme de ordin social în anumite cartiere, sau pur și simplu să dea un suflu nou unei

¹ Folosesc termenul referindu-mă strict la ponderea numerică – la un anumit moment, într-un anumit context – a unui grup în raport cu altele.

zone. Am ales să numesc acest fenomen „redefinire prin arhitectură“, iar în lucrarea mea mă voi concentra pe cazul Muzeului Guggenheim din Bilbao, clădire pe care o consider exemplul ideal al redefinirii unui oraș datorită fenomenului generat, numit adesea „efectul Bilbao“. Muzeul, deschis în 1997, a fost conceput de către arhitectul Frank Gehry în cadrul unui proiect mai amplu de dezvoltare a turismului pentru a redresa economia și a lansa cultural orașul din Țara Bascilor. Arhitectura deconstructivistă a lui Gehry a făcut rapid din muzeu una dintre cele mai cunoscute și recognoscibile clădiri ale secolului XX, simbol al orașului Bilbao. În lucrarea mea, voi prezenta pe scurt situația orașului basc anterior construirii muzeului, voi evidenția importanța arhitecturii lui Gehry pentru proiectul de revitalizare urbană și voi vorbi despre consecințele efectului Bilbao, analizând atât aspectele pozitive, cât și pe cele negative, abordând și perspective urbanistice, sociologice sau economice.

Imaginea în contemporaneitate

Interferențe pandemico-culturale: *mema* internetului și critica socială

Daniel Ungureanu, Universitatea de Arte „George Enescu”, Iași

Odată cu declararea pandemiei, statul a oferit mai multă putere de decizie autorităților sistemului de sănătate publică. În paralel cu campaniile medicale de oprire a răspândirii virusului, au fost implementate campanii de informare și conștientizare. Pandemia a devenit virală ajungând în fiecare casă prin intermediul imaginilor care au documentat viața din spitale, starea fizică și psihică a cadrelor medicale, ambulanțe, izolete, ventilatoare, saloane, cozi la magazine, străzi părăsite, goale, oameni izolați ori carantinați. Ca rezultat al expunerii îndelungate la imagini ale pandemiei, de frica poliției, de frica amenzilor, de frica virusului care a căpătat în aceste timpuri un aspect vizual pregnant și apăsător, am stat în case, nu ne-am vizitat familia, ne-am izolat de prieteni, am purtat mască, ne-am protejat în fel și chip. Iar așa cum izolarea îndelungată cauzează anxietate, nu doar tinerii și-au întors atenția spre mediile de socializare online ca unic spațiu în care am mai putut ține legătura cu cei apropiați. În acest chip, expunerea la forma cea mai populară a

internetului de ușurare a anxietății, *MEMA*, a căpătat o putere deosebită și a fost un instrument de critică socială.

Inspirat de climatul socio-politic recent din România, în speță de criza provocată de pandemia de COVID-19, și deopotrivă, ținând seamă de metodele prin care criticile sociale sunt extinse de platformele de socializare online, studiul de față va ilustra exemple de *meme* de pe paginile *Junimea*, *Omu Paiangan*, *Ion Creanga*, *2 Meme*, și va încerca să cerceteze modul în care acestea critică diverse aspecte ale pandemiei.

Dimensiunea generativă a imaginilor realizate prin intermediul inteligenței artificiale

Teodora Vindt, Universitatea Națională de Arte, București

Pluralitatea abordărilor artistice reunite sub umbrela conceptului de „artă a noilor media” pare să rezulte din evoluția rapidă a tehnologiei care determină constituirea unor medii noi de expresie într-un timp foarte scurt, judecând la o scară istorică. Un punct de reper cronologic des menționat și desemnat drept început al acestei exploatari extinse a mijloacelor tehnologice în artă este anul 1960, considerat un fel de eră „pre-Cambriană” a artei noilor media. În directă legătură cu interesul pentru noile media, denumirea de „artă post-obiectuală” își află originea tot în cadrul acestei perioade, contribuind la ideea dematerializării obiectului artistic. Inițial, idealul artei conceptuale de dezbrăcare a artei de haina tradițională a fizicalității pare a se alinia perfect cu modul de operare computațional nou dezvoltat, care vizează manipularea informației pure. Acest acord aparent între arta informatică și cea conceptuală va ajunge totuși la un punct de răscruce în care celei dintâi îi este reproșată dependența de aparatura specifică. Cu toate acestea, ambele promovează o ontologie a procesului care continuă să fie relevantă și în momentul actual.

Accentuarea dimensiunii nepermanente aduce în vedere tocmai caracterul tranzitoriu al operelor de artă, oferind posibilitatea depășirii dimensiunii lor fizice prin promovarea unei noi înțelegeri a artei în general. În cadrul acestei scurte prezentări voi încerca să argumentez în ce măsură arta produsă prin intermediul unui algoritm sau program precum cel specific inteligenței artificiale se încadrează în cercul conceptual delimitat de sintagma „arta noilor media”. Trecând peste singurul aspect comun al manifestărilor artistice cuprinse de această categorie, anume

utilizarea tehnologiei ca atare, voi avea în vedere o trăsătură care are abilitatea de a face legătura între artă și algoritm: dimensiunea generativă.

Din culisele unui *artist-run space*

Lina Țărmure, Universitatea Națională de Arte, București

Prezentarea pe care v-o propun are de-a face cu arta contemporană; mai exact, cu formele de organizare ale spațiilor ce se ocupă cu expunerea acesteia. Galerie comercială, *artist-run space* sau, pur și simplu, spațiu de artă, toate au același scop, însă funcționează în diferite moduri, având diverse obligații, căutând o anumită nișă de public. Închei cu un studiu de caz – spațiul *Diptych Art Space*, pe care, de un an și câteva luni, îl co-manageriez – o descriere a locului și o trecere în revistă a programului de evenimente, pe lângă provocările și satisfacțiile asumate în gestionarea unui *artist-run space*.